

Praca została wydana dość starannie. Nie zawiera jednak jakichkolwiek indeksów, zestawień czy wykazów; z edytorskiego punktu widzenia należy to uznać za pewien mankament.

Niezależnie od uwag krytycznych, które ośmieliłem się zgłosić, omawiana praca niewątpliwie okaże się użyteczna, przede wszystkim dla studentów prawa. Jej wydrukowanie ma szczególne znaczenie obecnie, w okresie, kiedy wzrasta liczba studentów zaocznych prawa kanonicznego. Zapewne do książki sięgną także i ci czytelnicy, którzy są zainteresowani procesami powstawania prawa kanonicznego i jego zbiorów. Poznanie przyczyn, celów i okoliczności powstania kościelnych norm prawnych jest niezbędne do właściwego zrozumienia, interpretowania i stosowania współcześnie obowiązujących przepisów. Sądzę, że omawiana pozycja okaże się bardzo pomocna w osiągnięciu tych celów.

Ks. A. Dębiński

Henryk M i s z t a l, *Polskie prawo wyznaniowe*, t. I: *Zagadnienia wstępne. Rys historyczny*, Lublin 1996, ss. 374, RW KUL.

Najnowsza pozycja książkowa ks. prof. Henryka Misztala stanowi pierwszą część podręcznika akademickiego dla studentów wydziału prawa. Jest to obecnie bez wątpienia najlepsze, najbardziej obiektywne opracowanie w dziedzinie prawa wyznaniowego. Dzieło poprzedzone przedmową prof. Wojciecha Łączkowskiego składa się ze wstępu, trzech części merytorycznych oraz wykazu ważniejszych źródeł i literatury. W części pierwszej, zatytułowanej *Zagadnienia wstępne*, a składającej się z trzech rozdziałów, omówione zostały podstawowe pojęcia (rozdz. I), zagadnienie wolności religijnej (rozdz. II) oraz systemy stosunków między państwem a Kościołem (rozdz. III). Część drugą stanowi omówienie historii stosunku państwa do Kościoła i innych związków religijnych w Polsce od początków państwowości polskiej aż do zakończenia II wojny światowej. Trzecia, najobszerniejsza część, jest poświęcona prawodawstwu i polityce wyznaniowej PRL. Właśnie ta zmieniająca się polityka stanowi tutaj kryterium podziału na poszczególne rozdziały.

Autor, podejmując się całościowego opracowania zagadnień z polskiego prawa wyznaniowego, musiał sprostać wielu trudnościom. Prawo wyznaniowe ma tę specyfikę, iż w przedmiocie jego zainteresowania są normy prawne różnego pochodzenia (prawo międzynarodowe, cywilne, administracyjne, konstytucyjne, finansowe i inne). W sprostaniu takiemu przedsięwzięciu konieczna jest zatem ogromna erudycja i wiedza z zakresu prawa kanonicznego, historii powszechnej i jej nauk pomocniczych, historii Kościoła, politologii i innych nauk. Ks. prof. Misztal, który od kilkunastu lat jest kierownikiem Katedry Prawa Wyznaniowego KUL (a dokładnie od r. 1979), zanim objął wykłady z tej dziedziny zajmował się prawem konstytucyjnym, cywilnym, administracyjnym, prawem pracy. Długo pracował także w administracji kościelnej, mając na co dzień do czynienia z interwencjami władz państwowych i politycznych w życie Kościoła. Jego

szerokie zainteresowania prawne i pozaprawne okazały się więc w tym przypadku niezwykle przydatne.

Drugą trudnością, jakiej sprostać musiał autor, jest skąpa literatura na ten temat, zwłaszcza jeśli chodzi o okres PRL. Trudno dostępna jest także baza źródłowa dotycząca tego okresu.

Trzecią trudnością był fakt, iż w jednym opracowaniu trzeba było omówić wielopłaszczyznowość stosunków państwo-Kościół. Stąd – z konieczności – autor podręcznika często odsyła czytelnika do źródeł bądź opracowań bardziej szczegółowych.

Książka jest częścią większej całości (zaplanowany jest t. II dzieła). Cezurę stanowi tutaj rok 1989. Mylący jest jednak podtytuł: *Zagadnienia wstępne. Rys historyczny*. Wprawdzie zagadnieniom historycznym poświęcona jest większa część tego dzieła, jednak pośród aktów prawnych doby peerelowskiej są i takie (i to zarówno normy konstytucyjne, akty ustawowe, jak i akty prawne niższego rzędu), które obowiązują do dziś. Usprawiedliwieniem dla autora jest jednak to, że podtytuł ten został bez jego wiedzy i woli zmieniony decyzją Wydawcy. W pierwotnym zamierzeniu tytuł miał brzmieć: „Polskie prawo wyznaniowe. Zagadnienia wstępne – Zarys historyczny do 1945 r. – Okres Polski Ludowej”.

Jak w każdym dziele ludzkim, tak i tutaj dopatrzeć się można pewnych braków. Bez wątplenia na nieco szersze omówienie zasługiwałaby problematyka dotycząca niekatolickich związków wyznaniowych. Chrześcijańska Akademia Teologii zapowiedziała jednak wydanie oddzielnego opracowania na ten temat. Niewielkie potknięcia, a raczej nieścisłości, można zauważyć w rozdziałach dotyczących problemów dość odległych od sfery zainteresowań autora i wymagających gruntownej znajomości zagadnień ekonomicznych i prawa finansowego. Na przykład wiele do życzenia pozostawia podana na s. 328 definicja podatku dochodowego. Zdaniem autora „opodatkowaniem podatkiem dochodowym podlega dochód, czyli nadwyżka po potrąceniu wydatków”. Tymczasem określenie podatku dochodowego, a raczej „dochodu” jest bardziej skomplikowane.

Za niewątpliwy atut książki uznać trzeba jej „przystępność”. Wprawdzie podstawowym zamiarem autora było ułatwienie pracy studentom prawa, dając im do ręki wyczerpujący skrypt do nauki prawa wyznaniowego, jednak także w ręku kogoś zupełnie nieobeznanego z poruszaną problematyką będzie ona doskonałym przewodnikiem w zawiliwym i skąplikowanym gąszczu zagadnień i norm, regulujących status związków religijnych na przestrzeni stuleci, a szczególnie ostatniego pięćdziesięciolecia.

Od strony edytorskiej książka zredagowana jest poprawnie. Czytelny układ tekstu, dobrze dobrana czcionka niewątpliwie pomagają studentom w przyswajaniu treści. Na wysokości zadania nie stanęła jednak korekta. Zauważyć można w tekście zarówno ewidentne błędy stylistyczne (np. na s. 20), jak i zwykłe „literówki” (np. na s. 83 błędnie napisany rzeczownik niemiecki „Vauums” zamiast „Vakuums”). Na s. 366, w wykazie literatury, błędnie zasygnalizowano pozycję ks. prof. J. Krukowskiego pt. *Konkordaty współczesne*.

Na uwagę zasługuje także bardzo jasna, przejrzysta systematyka, odważne sformułowania, niezależne myślenie.

Obszerna bibliografia i baza źródłowa zamieszczona na końcu książki będzie niewątpliwie dla badaczy poruszanej problematyki niezwykle cenną pomocą. Wśród literatury obcojęzycznej przeważają opracowania włoskie. Bierze się to stąd, iż w niewielu krajach prawo wyznaniowe (zwane też prawem kościelnym) jest uprawiane jako samo-

dzielna dziedzina. Zdaje się, iż osiągnięcia i przemyślenia włoskich teoretyków prawa wyznaniowego są w tej mierze najbardziej trafne i chyba już klasyczne.

Dobrze się zatem stało, iż to dzieło powstało. W powojennej historii Polski nie było takiego opracowania. Dotychczasowe bowiem pozycje na ten temat o orientacji pro-marksistowskiej i najczęściej antykatolickiej nie mogły wyrobić u czytelnika obiektywnego sądu o wydarzeniach i problemach, z jakimi borykać musiały się związki wyznaniowe – a zwłaszcza Kościół katolicki – w dobie szeroko zakrojonej akcji ateizacyjnej i walki z religią.

W oczekiwaniu na drugą część podręcznika, która ukaże się z opóźnieniem z powodu ciągle trwających dyskusji, polemik wśród polskich ciał ustawodawczych i kół rządowych, nad zapisami nowego konkordatu, wobec prób tendencyjnych nowelizacji w już istniejącym prawodawstwie wyznaniowym, wyrazić trzeba ks. prof. Misztalowi wdzięczność za trud i odwagę, śmiałość i jasność wykładu na temat polskiego prawa wyznaniowego.

ks. Artur Mezglewski